

Inventarisatie en aanbevelingen

Binnen- en buitenschools muziekonderwijs

Gemeente Coevorden

SAMENVATTING

Gedurende de periode december 2021 – juli 2022 heeft de Cultuurcoach gesproken met 8 muziekverenigingen, 3 muziekdocenten en 3 andere personen die betrokken zijn bij muziekonderwijs. Daarnaast is er een analyse gemaakt van het muziekonderwijs op alle basisscholen. Ook is er op 15 juni een Dag voor Muziekonderwijs in de gemeente Coevorden georganiseerd, met 31 deelnemers; vanuit muziekverenigingen, muziekdocenten, muzikanten en scholen.

Dit alles met als doel om een totaaloverzicht te maken van hoe muziekonderwijs in de gemeente Coevorden er binnen- en buitenschools voor staat. Inclusief mogelijke scenario's voor veranderingen, welke ter overweging zijn overgedragen aan de beleidsambtenaar kunst en cultuur en wethouder kunst en cultuur.

Samengevat kwamen tijdens de inventarisatie met name onderstaande zaken naar voren:

Zichtbaarheid

- Het Talentencentrum en ongeveer 20 individuele personen zijn actief op het gebied van muziekonderwijs in de gemeente Coevorden. Dit varieert van mensen die hobbymatig gitaar spelen tot muziekdocenten met een conservatoriumopleiding.
- Het lukt hun niet om goed zichtbaar te zijn voor de inwoners in de gemeente Coevorden. Als je op Google zoekt naar muziekles in de gemeente Coevorden, is er weinig tot niets vindbaar. Muzieklessen worden gegeven op plekken die van buitenaf nauwelijks zichtbaar zijn. Deze plekken worden gebruikt omdat er geen kosten aan verbonden zijn (of lage kosten).

Veranderende wereld

- Tegenwoordig zijn er veel meer mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding in vergelijking met vroeger. Ook is het voor muziekverenigingen een uitdaging om aan te sluiten bij de belevingswereld van jongeren. In het verlengde hiervan: vanuit de Revitalisering Amateurkunsten¹ is het de verwachting dat er trainingen/lezingen zullen worden aangeboden aan o.a. muziekverenigingen, bijv. op het gebied van ledenwerving.
- Ook is er een groep kinderen wat autodidact is en bijv. leert via YouTube. En dat is prima. Echter, als een kind of jongere wil gaan *samen spelen* is het moeilijker om gelijkgestemden te vinden. Aansluiten bij een vereniging is voor kinderen niet vanzelfsprekend en het vinden van leden voor een band is moeilijk. Ook als je vastloopt of meer vaardigheden nodig hebt om in een band te spelen of naar het conservatorium te gaan, kan muziekles nodig zijn.

Binnenscholen muziekonderwijs niet overal vanzelfsprekend

- Op veel scholen is in meer of mindere mate sprake van muziekonderwijs. Echter zit hier variatie in en krijgt niet ieder kind dezelfde kansen. Ook zijn er scholen waar niks tot nauwelijks iets gebeurt op gebied van muziekonderwijs.
- Muziekonderwijs is afhankelijk van beleid en visie van de school en ook of er een directeur of Interne Cultuur Coördinatoren (ICC'er) is die zich hiervoor inzet. Let op: het is natuurlijk wel de keuze van de school waar ze op in willen zetten, dat kan ook sport of theater zijn.
- We zien dat scholen de laatste jaren muziekonderwijs financieren vanuit de Muziekimpuls² en nu vanuit de NPO-gelden. Er heerst onzekerheid bij de scholen of en hoe ze dit hierna kunnen continueren.

¹ <https://www.lkca.nl/publicatie/revitalisering-amateurkunst/>

² Oktober 2014 kondigde minister Bussemaker een aantal maatregelen aan om een impuls te geven aan muziekonderwijs binnen het kader van Cultuureducatie met Kwaliteit. De subsidieregeling Impuls muziekonderwijs is onderdeel van deze activiteiten en sluit aan bij **Méér Muziek in de Klas**; de beweging waarbinnen publieke en private partijen zich de komende vijf jaar gezamenlijk inzetten voor structureel muziekonderwijs op de basisschool.

- Ook is opgevallen dat scholen vragen naar mogelijkheden om meer creatieve activiteiten te doen in het verlengde van de schooldag. Dit biedt wellicht kansen voor muziekonderwijs.

Bereikbaarheid (locatie)

- In gesprekken kwam regelmatig naar voren dat kinderen nu naar Emmen of Hardenberg gaan voor muziekles. Echter is het niet voor alle ouders haalbaar om hun kind daarnaar toe te brengen.
- Zoals hierboven beschreven is door gebrek aan zichtbaarheid niet altijd duidelijk dat je wellicht ook muziekles kunt volgen in de gemeente Coevorden. Daarbij moet wel worden vermeld dat variatie in muziekles, vergeleken met andere gemeenten, gering is.
- Muziekverenigingen geven aan dat een lokale plek in bijv. stad Coevorden niet wenselijk is. De gemeente Coevorden is een grote gemeente en men moet dan nog reizen. Daarentegen kun je je afvragen hoever je als gemeente wilt gaan en wat haalbaar is qua muzieklessen op meerdere plekken.

Toegankelijkheid (kosten)

- Naast de bereikbaarheid (locatie) van lessen, is toegankelijkheid (kosten) een knelpunt. Geschoolde muziekdocenten zijn (veelal gedwongen door bezuinigingen) ZZP'er geworden. Zij hanteren tarieven die passen bij hun kennis en achtergrond.
- Een goedkoper alternatief is bijv. basgitaarles volgen bij een jonge muziekstudent voor €25,- per uur. Echter: wanneer je 20 keer per jaar les zou hebben en je wilt dit financieren vanuit de Doe-Mee-Webwinkel (€200,- per jaar), dan is dat financieel niet haalbaar. Wel biedt het Rudi Zwols Fonds soms nog een uitkomst, maar deze kans wordt vaak nog niet benut.
- Het Talentencentrum biedt gratis muziekles aan voor kinderen en volwassenen (voor een half jaar), gegeven door vrijwillige amateur-muziekbeoefenaars. Hier speelt echter het probleem dat er onvoldoende vrijwilligers te vinden zijn die dit willen doen en er is onvoldoende organisatie-kracht om alles te coördineren.

Gebrek aan coördinatie en daarmee slagkracht

Aanvragen voor muziekles komen versnipperd binnen bij muziekverenigingen en muziekdocenten. Voorbeeld: de muziekvereniging in Dalen vraagt bij de school of er kinderen zijn die muziekles willen volgen. Er is 1 meisje die dat wil. De muziekdocent kan niet voor 1 meisje naar Dalen komen. De directeur van de school in Steenwijksmoer geeft echter aan dat ze wellicht ook wel kinderen weet die dwarsfluitles wil volgen. Dergelijke geluiden komen nu niet goed boven tafel en er is geen coördinatie op het samenbrengen van deze geluiden. Vanuit de muziekverenigingen is er veel wil en gedrevenheid om dit te inventariseren, maar doordat zij werken met vrijwilligers en daarnaast allen zo hun eigen contacten hebben, komt dit niet samen.

Voortvloeiend op deze bevindingen zijn er verschillende scenario's opgesteld voor het vormgeven van binnen- en buitenschools muziekonderwijs. Zie hiervoor pagina 44 van de inventarisatie.

Inhoudsopgave

1. Aanleiding	6
2. Begrippen	7
3. Interviews muziekverenigingen	8
3.1. De Breibergers (Dalerpeel)	8
3.2. Muziekvereniging B.O.M. (Zweeloo)	8
3.3. Muziekvereniging Excelsior (Oosterhesselen)	8
3.4. Bigband (Coevorden)	8
3.5. Ons Genoegen (Wachtum)	8
3.6. Harmonieorkest Volharding (Dalen)	8
3.7. Stedelijk Muziekvereniging Coevorden	8
3.8. Crescendo (Sleen)	8
4. Interviews muziekdocenten	9
5. Scholenanalyse	10
5.1. Onderwijsstichting Arcade	10
5.2. Stichting Catent	11
5.3. FIERS	11
6. Overig	14
6.1. Verslag overleg MuZo 12 januari 2022	14
6.2. Gesprek met muzikant	15
6.3. Gesprek met adviseur cultuureducatie bij de Kunstbeweging	15
6.4. Artikel in klankwijzer	15
6.5. Overleg Prinses Cristina Concours	15
6.6. Overig	16
7. Reacties Dag voor Muziekonderwijs	17
7.1. Reacties per mail	17
7.2. Reacties evaluatieformulier	17
7.3. Notities gemaakt tijdens de dag	22
8. SWOT-analyse	24
9. Aanbevelingen	26
9.1. Binnenschools muziekonderwijs	26
Optie 1: Deskundigheidsbevordering leerkrachten	26
Optie 2: Regeling Muziekonderwijs (maatwerk)	27
Optie 3: Leerlijn / cultuurmenu (voor alle scholen het zelfde)	28
9.2. Muziekonderwijs in de vrije tijd voor jong en oud	29

Optie 1: Zichtbaarheid vergroten.....	30
Optie 2: Kosten van buitenschools muziekonderwijs voor de inwoner verlagen	30
Optie 3: Coördineren van aanvragen en muziekdocenten	31
Optie 4: Naschoolse projecten	31
9.3. Losse opmerkingen	32
9.4. Eventueel aanvullend onderzoek:.....	32
Bijlage	33
Inventarisatie muziekdocenten.....	33

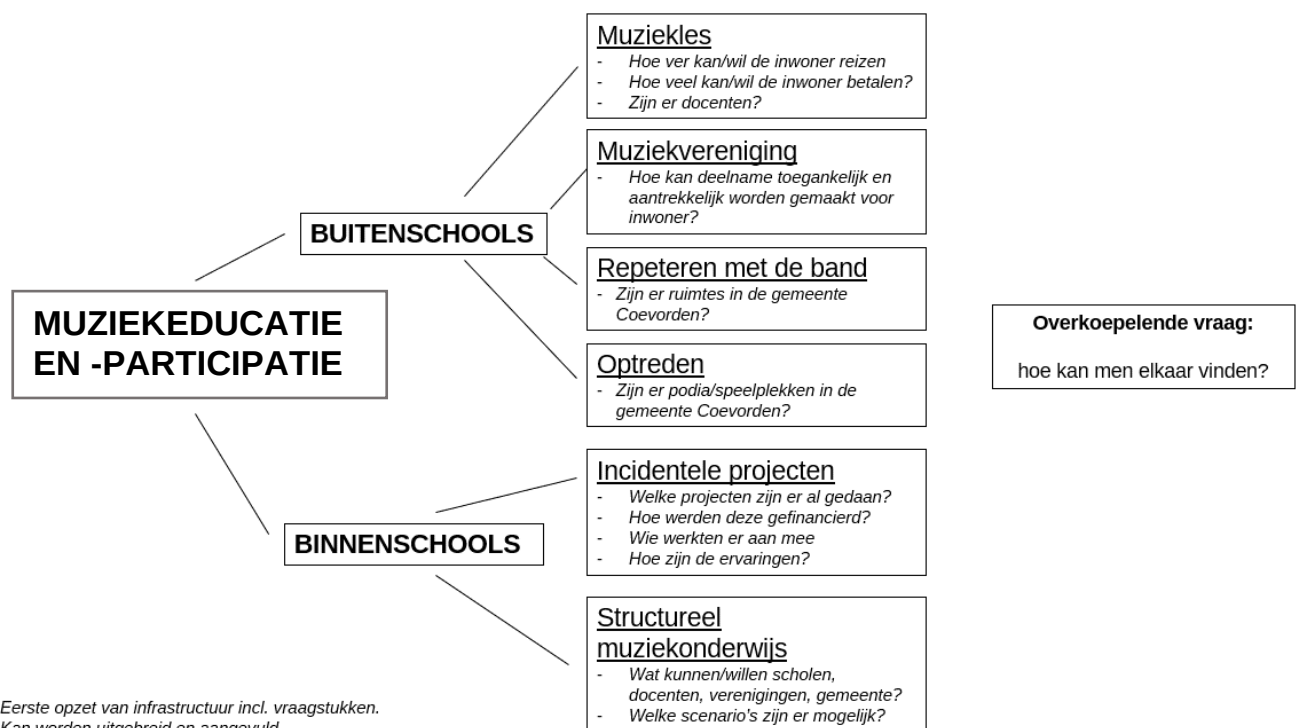
1. Aanleiding

De werkgroep MuZo (Muziekonderwijs Zuid-Oost Drenthe) heeft bij de gemeente Coevorden aangekaart dat ze signaleren dat muziekonderwijs niet toegankelijk is voor iedereen. Zij geven aan dat er binnenschools meer zou kunnen gebeuren. En dat een verbinding met buitenschools (bijv. muziekverenigingen) daarbij wenselijk is, voor continuering met muziek(lessen) in de eigen omgeving en in vrije tijd na afloop van de lessen op school.

De gemeente heeft een Cultuurcoach aangesteld. In het stuk "Cultuurcoach in Coevorden: bruggenbouwer in de culturele sector" staat als één van de werkvelden: Cultuureducatie en -participatie, met in het bijzonder aandacht voor muziekonderwijs.

Na een kennismakinggesprek tussen de Cultuurcoach en MuZo is besloten om als Cultuurcoach eerst zoveel mogelijk verenigingen te spreken en te horen over hun ervaringen. Naar aanleiding van deze gesprekken en de tussentijdse gesprekken met MuZo ontstond bij de Cultuurcoach het idee om scenario's op te leveren richting de gemeente voor binnen- en buitenschools muziekonderwijs. Hierbij dient alle informatie opgedaan in gesprekken als input. Daarnaast ontstond gaandeweg het initiatief voor de Dag voor het Muziekonderwijs in de gemeente Coevorden. Alle input en ideeën die daar zijn opgedaan i.s.m. het veld zijn ook meegenomen in dit rapport.

Dit rapport levert, naast onderbouwing en uiteenzetting, aanbevelingen voor het vormgeven van binnenschools- en buitenschools muziekonderwijs. Dit wordt overgedragen aan de beleidsadviseur kunst en cultuur van de gemeente Coevorden en kan dienen als input voor het nieuw te vormen cultuurbeleid.

2. Begrippen

Impuls muziekonderwijs:

In oktober 2014 kondigde minister Bussemaker een aantal maatregelen aan om een impuls te geven aan muziekonderwijs binnen het kader van Cultuureducatie met Kwaliteit. De subsidieregeling Impuls muziekonderwijs is onderdeel van deze activiteiten en sluit aan bij **Méér Muziek in de Klas**; de beweging waarbinnen publieke en private partijen zich de komende vijf jaar gezamenlijk inzetten voor structureel muziekonderwijs op de basisschool.

Cultuureducatie met Kwaliteit:

In het programma Cultuureducatie met Kwaliteit werken scholen en culturele instellingen in het hele land samen om kunst en cultuur een vast onderdeel van het lesprogramma te maken. <https://www.cultuureducatiemetkwaliteit.nl/over-cmk/>

Vakdocent:

Muziekdocenten met een diploma van het conservatorium. Bevoegdheid om muziekles te geven in hun vak/instrument. Je hebt vakdocenten die vooral in kleine groepen naschools les willen geven, maar er zijn ook vakdocenten die binnenschools voor een hele klas les willen geven.

Vakspecialist Muziek:

Leraar in het basisonderwijs die de post Hbo-opleiding Vakspecialist Muziek heeft gevolgd.

Muziekles via vereniging:

Er zijn verenigingen die samenwerken met vakdocenten, zodat de leerlingen door kunnen stromen naar het orkest. Maar soms gebeurt het ook dat leden van eigen orkest lesgeven. Zij zijn geen vakdocent, maar hebben wel diploma's.

3. Interviews muziekverenigingen

Voor de interviews is van de geïnterviewden toestemming gekregen voor het delen van de inhoud met mijn collega's bij K&C en de collega's kunst en cultuur binnen het gemeentehuis. Mocht u e.e.a. toch graag in willen zien, dan hoor ik het graag.

3.1. De Breibergers (Dalerpeel)

Gesproken in een online-overleg op 9 maart 2022

Gesproken met algemeen bestuurslid en die verantwoordelijk is voor het jeugdbeleid.

3.2. Muziekvereniging B.O.M. (Zweeloo)

Gesproken met de voorzitter en secretaris op locatie in Zweeloo op 6 april 2022.

3.3. Muziekvereniging Excelsior (Oosterhesselen)

Gesproken met de voorzitter in een online-overleg op 22 maart 2022.

3.4. Bigband (Coevorden)

Gesproken met de secretaris in een online-overleg op 16 maart 2022. Ze zingt in de bigband en is tevens docent maatschappelijke zorg en beeldende vakken op het Alfa College in Hardenberg.

3.5. Ons Genoegen (Wachtum)

Gebeld met de secretaris op 8 december 2021 en aanvullende vragen per mail gesteld aan verenigingslid, op 11 mei 2022.

3.6. Harmonieorkest Volharding (Dalen)

Online Overleg met voorzitter op 16 december 2021

3.7. Stedelijk Muziekvereniging Coevorden

Gesproken (op locatie) met de voorzitter en verenigingslid op 23 mei 2022

3.8. Crescendo (Sleen)

Gesproken (op locatie) met 2 leden van de vereniging op 24 mei 2022

4. Interviews muziekdocenten

Gesproken met 4 muziekdocenten in online overleggen.

5. Scholenanalyse

Groen = lijkt goed te gaan

Paars = nog uitzoeken

Rood = geen muziekles

Grijs = plannen om meer met muziek te doen

5.1. Onderwijsstichting Arcade

OBS De Woert – Oosterhesselen

- CMK3 wordt voor wat anders ingezet. Voorgaande jaren is CMK keer voor muziek gebruikt.
- Schoolorkest in samenwerking met Excelsior voor groep 5

OBS De Anvende – Aalden

- CMK3 wordt voor wat anders ingezet. CMK2 is gebruikt voor ontwikkelen leerlijn muziek. Methode aangeschaft en externe vakdocent gaf les. Maar helaas waren leerkrachten daarna nog niet kundig om het zelf te doen. Dus daarom is er daarna samenwerking gezocht met een externe muziekdocent.
- Digitale methode aanwezig

OBS Markeschool – Wachtum

- 2 keer per jaar een lessenserie door een externe muziekdocent, welke tevens dirigent is bij de muziekvereniging in Wachtum, voor de bovenbouw. De muziekdocent wordt betaald via de muziekvereniging, de school betaalt de muziekvereniging hiervoor.
- De onderbouw krijgt les van de juf zelf in AMV.
- Ze werken met methode 1 2 3 Zing.³

OBS De Akker – Sleen

- Met CMK2 een aanvraag gedaan voor muziek.
- Samenwerking met Crescendo. Inclusief muzieklessen door extern muziekdocent.

OBS De Zwarm - Geesbrug

- Regelmatig muzieklessen in alle groepen. Digitale methode en vakspecialist muziek aanwezig. Deze leerkracht zit tevens in het bestuur bij de muziekvereniging in Oosterhesselen.

OBS Burg. Wessels Boerschool – Dalen

- In verleden project gehad, o.a. in samenwerking met orkest Dalen. Financieel niet naar wens verlopen.
- Op moment een externe muziekdocent vanuit NPO-gelden van de school. School is hier heel blij mee. 2022/2023 alle groepen 1x per week half uur muziekles.
- 1 docent naar inspiratieworkshop geweest vanuit Muziekakkoord.⁴

OBS Stidalschool – Dalerveen

- Er is een muziekproject geweest bij de BWB-school in Dalen waar de Stidalschool met groep 5 ook heen ging en aan mee deed. Dit project is gestopt.
- Kinderen op school Dalerveen hebben nu geen muziekles. Directrice geeft aan dans of drama lessenserie te willen.

³ <https://www.123zing.nl/>

⁴ Vanuit [Muziekakkoord Drenthe](#) zijn er inspiratiewerkshops aangeboden voor leerkrachten in de gemeente. Onderwerpen: "Muziek en taal" en "Muziek en het jonge kind".

De Smeltkroes – Aalden

- Leerkracht geeft elke woensdag alle 4 de groepen 25 minuten muziekles. Leerkracht is als muzikant actief in privé-leven.

OBS S.J. Burgemeester van Royen – Schoonoord

- CMK3 wordt voor wat anders ingezet. Voorgaande jaren is CMK een keer voor muziek gebruikt.
- Stand van zaken niet te achter halen uit bronnen en gesprekken. Nog keer contact zoeken met school?

OBS De Vlinderhof – Noord-Sleen

- Stand van zaken niet te achter halen uit bronnen en gesprekken. Nog keer contact zoeken met school?

OBS Parkschool – Coevorden (Lootuinen)

- In het verleden samenwerking met Stedelijk Muziekvereniging Coevorden middels een subsidie.
- Stand van zaken niet te achter halen uit bronnen en gesprekken. Nog keer contact zoeken met school?

OBS Wilhelminaschool – Coevorden (brede school SOM)

- Stand van zaken niet te achter halen uit bronnen en gesprekken. Nog keer contact zoeken met school?

OBS Buitenvree – Coevorden

- 1 docent naar inspiratieworkshop geweest vanuit Muziekakkoord.
- Stand van zaken niet te achterhalen uit bronnen en gesprekken. Nog keer contact zoeken met school?

5.2. Stichting Catent

Sint Theresiaschool – Steenwijksmoer

- CMK3 aanvraag gericht op muziek
- Regelmatig muziekles in alle groepen en digitale methode aanwezig
- Directrice gesproken: ze wil graag dat leerkrachten voorbeelden krijgen hoe ze met muziek aan de slag kunnen. Ook gaf ze aan dat het mooi zou zijn om eenzelfde structuur te krijgen als bij gym. Hier geven sportcoaches soms clinics, zou mooi zijn als bijv. muziekverenigingen daar subsidie voor krijgen om clinics met muziek te doen. Maar dan wel structureel, bijv. 1 keer per maand. Ik heb haar in contact gebracht met de Breibergers in Dalerpeel.

R.K. Panta Rheï – Coevorden (brede school SOM)

- Incidenteel muziekonderwijs
- 2 leerkrachten naar inspiratiewerkshops vanuit Muziekakkoord geweest.

RKBS St. Willibrordus – Coevorden (Buitenvree)

- Regelmatig muzieklessen, met name in de onderbouw. Digitale muziekmethode aanwezig
- Met 3 leerkrachten naar inspiratiewerkshops vanuit Muziekakkoord geweest.

5.3. FIERS

CBS De Fontein – Sleen

- Hebben een schoolorkest i.s.m. muziekvereniging Crescendo, inclusief muzieklessen door extern muziekdocent Pieter de Jong. Wil in 2022/2023 dit anders vormgeven en inzetten op talenten van kinderen, maar daarin is een samenwerking met Crescendo nog wel mogelijk. Stoppen met de huidige vorm, omdat dit o.a. te veel tijd kost onder schooltijd.
- Regelmatig muziekles, digitale muziekmethode aanwezig.

CBS Willem-Alexander – Dalerpeel

- In het verleden CMK ingezet op muziek
- Goedlopende samenwerking met de Breibergers
- Groep 5/6, 13 kinderen, verplicht 1 uur in de week. 8x en dan feestweek.
- Het komt nu nog vanuit de muzieimpuls gelden. Voor het naschools aanbod betalen kinderen €1,50 per les. De muziekdocent (lid van de muziekvereniging) mag hiervoor gratis gebruik maken van de ruimte. Van de €1,50 wordt Agnes betaald (de vereniging legt verder bij). Vereniging financiert het vanuit contributie.
- Directeur: er zijn nu nog gelden vanuit de impuls. Daarna moeten we zoeken en keuzes maken. Want je kan niet alles doen. Fondsen kunnen niet altijd tijd, want als je als vereniging aanvraag doet dan moet het vernieuwend zijn en niet continuering.
- Groep 5/6 is perfect voor doorstroming naar buitenschools, groep ½ minder.

CBS Paul Kruger – Coevorden (centrum)

- CMK3 inzetten op o.a. gildeleren⁵.
- Regelmatig muzieklessen. Digitale muziekmethode aanwezig.
- School werkt externe muziekdocent. Zij is tevens dirigent bij Stedelijk Muziekvereniging Coevorden. Ze geeft les middels Windkracht 6. Er wordt een optreden ingestudeerd die samen met de muziekvereniging SMC wordt gespeeld voor de ouders. Daarna kunnen leerlingen deelnemen aan een blazersklas. Hier zijn er 2 van en deze worden deels in schooltijd en deels buiten schooltijd gehouden.
- School geeft wel aan: gelden vanuit muzieimpuls zijn gestopt, hoe moeten we het nu financieren?

CBS Dr. Picardtschool

- Willen vanuit CMK3 een teamscholing muziek doen. Teamscholing in het gebruik van onze nieuwe muziekmethode "eigenwijs digitaal". Eventueel begeleiding door specialist tijdens muzieklessen in de klas. Op deze manier willen ze een goede doorgaande leerlijn voor muziek creëren, deels vanuit de methode.
- Ze hebben met 2 leerkrachten meegedaan aan inspiratiewerkshops vanuit Muziekakkoord.

CBS De Schutse – Aalden

- Wil CMK3 inzetten op Gildeleren.
- Met 3 leerkrachten naar inspiratiewerkshops vanuit Muziekakkoord geweest.
- Stand van zaken niet te achterhalen uit bronnen en gesprekken. Nog keer contact zoeken met school?

CBS De Slagkroon & CBS De Kiel - Schoonoord / De Kiel

- Vanuit CMK2 is er een muziekmethode aangeschaft door De Kiel en de leerkrachten zijn wegwijs gemaakt door een externe vakdocent.
- Stand van zaken niet te achterhalen uit bronnen en gesprekken. Nog keer contact zoeken met beide scholen?

⁵ <https://www.fiers.nu/programma/programma-s/gildeleren>

CBS Mijndert van der Thijnenschool – Coevorden (brede school SOM)

- Regelmatig muziekles en methode aanwezig.
- 1 leerkracht is naar inspiratiewerkshops vanuit Muziekakkoord geweest
- Nog keer contact met school voor precies beeld

CBS De Wegwijzer – Geesbrug

- Regelmatig muziekles.
- Nog keer contact met school voor precies beeld

6. Overig

6.1. Verslag overleg MuZo 12 januari 2022

Wat de Cultuurcoach heeft gedaan tot nu toe:

- Tussen 27 en 30 uur besteed aan muziekonderwijs.
- Alle verenigingen aanschrijven
- Telefonisch interview Volharding en Ons Genoegen
- Inventarisatie maken in Excel: verenigingen, scholen en docenten
- Schoolprojecten uitzoeken
- Overleg verwerken en nieuw overleg voorbereiden
- Stukken lezen
- Intern overleg met o.a. adviseur muziekonderwijs K&C bijv. over O-meting muziekonderwijs in Coevorden

Wat te doen in januari/februari/maart:

- Inventarisatie compleet maken
 - o Alle docenten in beeld hebben
 - Binnenkort gesprek met docentencollectief
 - o Alle schoolprojecten in beeld hebben
 - o Alle muziekverenigingen gesproken
 - o Evt. scholen en docenten één op één spreken

Vervolgstappen daarna:

- Tijdpad en actiepunten ontwikkelen
- Scenario's ontwikkelen en bespreken met betrokkenen
- Dag voor muziekonderwijs organiseren
- Antwoord geven op vragen benoemd in mindmap, zie volgende pagina.

Enkele genoemde zaken in gesprekken met verenigingen tot nu toe:

- Er is te veel. Mensen willen andere dingen doen in hun vrije tijd.
- Na lessen op school stopt het. Het stroomt niet door.
- Er moet binnen de school een directeur/leerkracht zijn die persoonlijk geïnteresseerd en gemotiveerd is, anders bloedt het dood.

Tijdens het gesprek met de voorzitter van Volharding kwam een mooi voorbeeld uit de praktijk naar voren. De muziekvereniging heeft zelf aan de school gevraagd of er kinderen zijn die muzieklessen zouden willen volgen in hun vrije tijd. Soms kan een lid van de vereniging deze lessen namelijk geven. Maar in dit geval wilde een leerling dwarsfluit leren spelen. Binnen de vereniging was er niemand die dit kon doen, 1 docent zit vol en de andere docent kan/wil niet voor 1 leerling naar Dalen komen.

Wanneer duidelijk wordt dat er meer kinderen zijn in de gemeente Coevorden zijn die dwarsfluit willen spelen, zou het wellicht dus wel kunnen. Dit liet mij inzien dat e.e.a. gestroomlijnd zou moeten worden. Er is sprake van een kip en ei verhaal. Er zijn (inactieve) docenten, omdat er geen leerlingen zijn, en er zijn geen leerlingen, omdat de docenten niet te vinden zijn. Daarom wil ik graag inventariseren in het eerdergenoemde Excel document wat waar precies gedaan wordt, om vervolgens uit te zoeken hoe het beste verbindingen kunnen worden gemaakt en de infrastructuur zichtbaar kan worden gemaakt.

6.2. Gesprek met muzikant

Gesproken op 17 mei 2022, om zijn muziekstudio te bezoeken in Nieuwlande. Muzikant met roots in Coevorden.

Voor dit interview is toestemming gekregen voor het delen van de inhoud met mijn collega's bij K&C en de collega's kunst en cultuur binnen het gemeentehuis. Mocht u e.e.a. toch graag in willen zien, dan hoor ik het graag.

6.3. Gesprek met adviseur cultuureducatie bij de Kunstbeweging

Muziekdocent en adviseur cultuureducatie bij De Kunstbeweging. Gesproken op 16 mei 2022.

Voor dit interview is toestemming gekregen voor het delen van de inhoud met mijn collega's bij K&C en de collega's kunst en cultuur binnen het gemeentehuis. Mocht u e.e.a. toch graag in willen zien, dan hoor ik het graag.

6.4. Artikel in klankwijzer⁶

“Wanneer oorzaken worden opgesomd waarom kinderen vroegtijdig afhaken bij een muziekvereniging, komen voornamelijk externe factoren voorbij: druk met school, andere interesses, geen geduld meer om een instrument te leren bespelen, niet cool genoeg, ouders staan er niet achter etc. etc. Interne factoren worden veel minder vaak gezien als reden waarom kinderen stoppen met muziek maken. Ivo Kouwenhoven draait de titel van de lezing om. ‘Hoe houd je jeugd bij een vereniging? wordt ‘Hoe zorg je ervoor dat jeugdleden afhaken?’. Dat praat inderdaad een stuk makkelijker. Bij de beantwoording van die vraag passeren nu ineens wel een heleboel interne factoren de revue. Zeker als de aanwezigen zicht daarbij ook nog verplaatsen in het kind en niet alleen oog hebben voor het belang van de vereniging.

Muzieklessen zouden wat hem betreft dan ook vele meer benaderd moeten worden als een muziekspeeltuin. Daarbij gaat het niet om wat goed of fout is, maar staat ontwikkeling voorop.

Een belangrijke schakel binnen het proces is de dirigent van het jeugdorkest. Out of the box denken voelt voor dirigenten vaak als oncomfortabel omdat ze vaak werken volgens een vast stramien dat meestal op presteren is gericht. Het werken naar een bepaald niveau is vaak ook de opdracht die ze vanuit het bestuur meekrijgen. Deze werkwijze werkt in de hand dat binnen een jeugdgroep niveauverschillen ontstaan waarbij minder getalenteerde kinderen al vlug het stempel onbekwaam meekrijgen.

6.5. Overleg Prinses Cristina Concours

Ik heb een online overleg gehad voor muziekdocenten in Noord-Nederland georganiseerd door het Prinses Cristina Concours. Die deden dat ook voor West, Zuid en Oost Nederland. De opkomst in het noorden was erg laag. Hieronder paar bevindingen:

Er is wel een lobby ontstaan voor binnenschools muziekonderwijs, maar niet voor buitenschools muziekonderwijs. Het Prinses Cristina Concours wil deze handschoen oppakken en aanjagen. “Je moet dan wel kunnen aantonen waarom de maatschappij zou moeten betalen voor de individuele hobby van muziek. Die vragen moet je kunnen

⁶ Bron: klankwijzer, artikel: “zorg voor motivatie en niet voor moetivatie”.

beantwoorden. Met goede suggesties komen richting de politiek dat we muzieklessen terug willen. Dit is lastig omdat het netwerk zo diffuus is geworden (wat je dus ook merkt in Noord-Nederland)."

6.6. Overig

- <https://bijvrijdag.nl/muziek> → Interessant voorbeeld voor digitaal platform om muzieklessen te verzamelen en communiceren.
- "Er is geen pabo diploma + muziek, maar dat heb je wel voor bewegingsonderwijs".
- Directrice BWB-school: vroeger deed leerkracht ook zelf gym, maar toen kwam er een vakdocent. Ik zou dat met muziek ook willen, i.p.v. inzetten op deskundigheidsbevordering bij eigen leerkrachten.
- Iemand van vereniging: tip voor alle verenigingen is het instrumentendepot in Amsterdam.
- Er zijn Open Sessies in de gemeente Coevorden bij: Metal Front Coevorden, Teuthuus (Coevorden) en café de Linde in Sleen.

7. Reacties Dag voor Muziekonderwijs

7.1. Reacties per mail

Het was wel vooral info voor de scholen en orkesten. Ik had gehoopt dat er wat meer over het instrumentale onderwijs buiten de school zou worden gesproken, ook over muziekonderwijs dat niet via de orkesten gaat. Het kwam even aan de orde maar niet lang. En daar zouden wij als muziekdocenten instrumentaal wat meer aan hebben. Accommodaties, PR, enz. Maar misschien kan dat nog eens aan de orde komen of kan jij dit ook in je onderzoeksrapport verwerken. En in het najaar een cultuurmarkt waar we ook een soort Snuffelmiddag muziekinstrumenten kunnen houden zou mooi zijn.

De inspiratiesessie en de inhoudelijke sessie waren wat mij betreft niet nodig, die ken ik wel zo langzamerhand. De ontwerpessie was leuk. Ik had gehoopt op meer tijd voor de lokale problematiek en beleid voor de toekomst. Daarom nog even wat input: Graag gezamenlijk locatie voor de ZZP'ers, en organiseren van jaarlijks muziekfestival/markt voor de vindbaarheid, de verbinding en de mogelijkheden elkaar te versterken en samen projecten te kunnen opzetten. Ik stuur je de laatste nieuwsbrief van het LKCA door (die ken je waarschijnlijk wel, maar de uitkomst van de enquête sluit precies aan op gisteren!)

https://www.lkca.nl/ingesprek/lkca-panel/?utm_campaign=LKCA+15-6-2022&utm_term=all-en-lkca-panel&utm_source=nieuwsbrief&utm_medium=email

7.2. Reacties evaluatieformulier

Vraag 1: Scenario's

Onderstaande scenario's werden gepresenteerd aan het begin van de dag. Heb je hier nog reactie / feedback, iets wat je mij wilt meegeven?

Binnenschools Muziekonderwijs:

Optie 1: Deskundigheidsbevordering leerkrachten

Optie 2: Regeling muziekonderwijs (maatwerk)

Optie 3: Leerlijn muziekonderwijs (of onderdelen) in Cultuurmenu (alle scholen hetzelfde)

Buitenschools Muziekonderwijs:

Optie 1: Zichtbaarheid vergroten middels website, locatie, scholing en projecten

Optie 2: Kosten van buitenschools muziekonderwijs voor de inwoner verlagen

- subsidie buitenschools muziekonderwijs

- gebruik Doe Mee Pas en Rudi Zwols Fonds optimaliseren

Optie 3: Coördineren van aanvragen en muziekdocenten

Optie 4: Naschoolse projecten organiseren en aanjagen

Reactie 1:

- Versterking bestuurlijk organisatorische infrastructuur voor buitenschoolse muziekonderwijs, dat toch vooral, zo niet uitsluitend, op vrijwilligers drijft. Er is onlangs een Coevordense enquête geweest naar de behoefte aan die ondersteuning. Door combinatie/concentratie van de ondersteuning aan vrijwilligersorganisaties kan dat zeker efficiencywinst opleveren.
- Stad Coevorden en de dorpen verdienen alle een (verschillende?) benadering van de doelgroepen, zowel aan de kant van de vrijwilligers als aan de kant van de deelnemers.

Reactie 2:

- Binnenschools:
 - In onze werkgroep kwamen we erop dat niet alle leraren goed muziekonderwijs kunnen of willen geven. Daarom is een (externe) muziekdocent misschien handiger, die dan langs de scholen gaat om per klas een uurtje muziek per week te geven.

- Ook hebben veel kleine scholen niet de juiste (hoeveelheid) materialen voor muziekonderwijs. De BWB-school gaf aan dat ze twee kasten vol hebben, terwijl een kleine school ergens anders (weet even niet meer waar) vertelde bijna geen instrumenten te hebben. Ideaal zou het zijn als een school een algemene muziekkast zou hebben, net zoals een boekenkast in de hal van de school, waar kinderen in een vrij uurtje iets uit kunnen pakken. Die instrumenten kunnen dan ook ingezet worden tijdens een muziekles.
- Over de leerlijn of inhoud hadden we het nog niet gehad, maar ik kan me voorstellen dat je bij jonge kinderen vooral plezier en interesse moet opwekken en naarmate ze ouder worden zou je, vanaf de bovenbouw, een overkoepelend lesprogramma kunnen aanbieden.
- Buitenschools:
 - Lastig te realiseren, maar iets als een jeugdhonk/huiskamer voor jongeren in het centrum zou mooi zijn. Een ongedwongen plek, waar jongeren naartoe kunnen gaan om te relaxen, spelletjes te doen, maar ook muziek kunnen maken in een oefenruimte of op een podiumpje.
 - Daarnaast kan het talentencentrum in het Ravelijn een mooie rol spelen, wat ze daar nu al doen. Vrijwilligers die mensen de basis van een instrument leren, waarna ze daarna naar een echte docent kunnen.

Reactie 3:

- Wat ik zelf nog miste was de vraag waar de focus binnen het muziekonderwijs op zou moeten liggen. Dus bijvoorbeeld voor het leren van een instrument, de plezier ontdekken van muziek of het uiten van creativiteit.

Reactie 4:

- Deskundigheid leerkrachten is prima, mits ze met een methode uit de voeten kunnen, vooral voor leerkrachten die minder affiniteit hebben met muziek. Ze enthousiasmeren is en blijft belangrijk. Belangrijk dat een muziekdocent dit oppakt.
- Leerlijn muziekonderwijs hebben we een aantal jaren geleden gemaakt voor onze school. Passend voor onze school.
- Zichtbaarheid vergroten is zeker belangrijk, ook waarom muziekonderwijs belangrijk is voor leerlingen. Drempel verlagen voor ouders/verzorgers om buitenschools muziek te maken. Ouders weten vaak niet wat mogelijk is.

Reactie 5:

- Jaarlijkse muziekmarkt/festival organiseren waar alle aanbod en vraag elkaar kan ontmoeten

Reactie 6:

- Vanuit MuZO ligt het accent vooral op optie 2 en 3 (bij buitenschools muziekonderwijs). Vanuit muziekdocenten wordt nogal geroepen om een locatie. Dat heeft voor MuZO geen prioriteit. Een centrale locatie kan juist belemmerend werken als het gaat om bereikbaarheid.
- Het zou mooi zijn als het binnenschools muziekonderwijs een leerlijn zou krijgen, waarin muziekverenigingen en muziekdocenten op in kunnen haken.
- De opties voor buitenschools, een mooie doelstelling

Vraag 2: tops

Vermeld hieronder 3 tops (dus wat ging er goed / vond je leuk?)

Reactie 1:

Praatje van Suzan Lutke was leuk en inspirerend.

Reactie 2:

De interactie en het contact met anderen was erg leuk. Ik was er pas vanaf 18.00 uur, dus heb alleen de werksessie bijgewoond. Ik denk dat de juiste mensen waren uitgenodigd, iedereen had wel inbreng of dacht actief mee.

Reactie 3:

- De middag was heel mooi opgedeeld zodat eenieder binnen zijn/haar expertisegebied kon deelnemen.
- De gezamenlijke brainstormsessie was erg interessant en ook goed geplaatst na de discussies in de groepen.
- De overgang van de verschillende onderdelen verliep heel goed

Reactie 4:

- Kaylee Landhuis
- De ontwerpessie en het doorschuiven, ideeën opdoen van anderen en er verder over praten en uitdiepen
- Presentatie van Agnes en Caroline met een inspirerend filmpje

Reactie 5:

- Ik vond het mooi dat er allemaal verschillende mensen aanwezig waren uit verschillende werkgebieden.
- De brainstorm sessie vond ik erg inspirerend. Er kwamen goede ideeën en het was goed om even bij een andere tafel te gaan zitten.
- De dag was goed georganiseerd.

Reactie 6:

- Powerpoint Simone
- Aanwezigheid van raadsleden en wethouder
- Jonge mensen input

Reactie 7:

- Goede organisatie met vlot lopend programma.
- Mogelijkheid tot het leggen en aanhalen van contacten.
- Inspirerende 'lezingen' met succesverhalen.

Reactie 8:

- Goede sprekers
- Goed om de groep te splitsen
- Goede opkomst, mooi dat er zo'n dag georganiseerd is

Reactie 9:

- De locatie was goed gekozen. Ook het eten en drinken was zeer goed gekozen.
- De verhouding tussen formaliteit en gemoedelijkheid was zeer goed.
- De conclusie in de vorm van het opschrijven van de beste ideeën die naar voren zijn gekomen was verfrissend en gaf een gevoel van waardering.

Vraag 3: tips

Vermeld hieronder 3 tips (wat kon er beter / wat heb je gemist?)

Reactie 1:

Een breder en dieper inzicht in de mogelijkheden van financiering en subsidiëring van het buitenschools muziekonderwijs.

Reactie 2:

Het registreren van alle ideeën had misschien iets duidelijker gekund, dan het gezamenlijk bespreken. Misschien per tafel een verslagje. Daarnaast duurde het natuurlijk allemaal veel te kort, haha. Ik denk dat we nog wel drie uur hadden kunnen doorgaan, wat gespreksstof betreft.

Reactie 3:

De mogelijkheden tot netwerken mochten iets meer uitgelicht worden. Zo zag ik achterin een whiteboard staan maar werd daar niet op geattendeerd en aan het eind zou er dus plaats zijn voor netwerken, maar omdat het programma toen al voorbij was waren veel mensen al vertrokken.

Reactie 4:

We hadden nog een keer kunnen doorschuiven tijdens de ontwerpsessie

Reactie 5:

Geen op- of aanmerkingen

Reactie 6:

Niks

Reactie 7:

- De lezingen leggen de vinger op de zere plek; gebrek aan geschikte personen om projecten uit te kunnen voeren. De wil is er vaak wel, maar middelen en bemensing ontbreekt.
- Deelnemers vanuit muziekverenigingen hadden (deels) andere verwachtingen, nl. het in contact kunnen komen met docenten om concrete afspraken te kunnen maken. Het gevoel weer met lege handen naar huis te gaan.
- Muzikaal intermezzo was op zich leuk, maar voegde niet iets wezenlijks toe. De link met het doel van de middag bleef onduidelijk.

Reactie 8:

Ik denk dat de onlinepresentatie van Pieter niet bij iedereen goed over is gekomen.

Reactie 9:

- De onlinepresentatie verliep niet goed, doordat communicatie met de presentator op deze manier niet goed mogelijk was.
- Ik miste een doelstelling. Waar werken we naartoe?
- Jeugdparticipatie is een belangrijk aspect. Het was leuk en zinvol geweest als er ook jongeren bij de dag betrokken waren

Vraag 4: contacten/netwerk

Heb je nog waardevolle (nieuwe) contacten opgedaan? Zo ja, zou je daar kort wat over kunnen vertellen?

Reactie 1:

n.v.t. Overigens ben ik voortijdig vertrokken.

Reactie 2:

Ik heb Pepijn gesproken. Hij is actief bij popcollectief The Bakeshop in Emmen en Podium34 in Borger. Binnenkort gaan we het daar eens over hebben. Daarnaast heeft hij een thuisstudio, waar Stefan en ik binnenkort eens muziek gaan opnemen.

Reactie 3:

Helaas niet. Ik had gehoopt op het eind tijdens de tijd voor het netwerken nog mensen te spreken, maar toen was een groot aantal al gauw vertrokken.

Reactie 4:

Ja, ik kwam in contact met verschillende mensen die in de muziekindustrie werken. Dit was inspirerend en ik heb verschillende contacten opgedaan.

Reactie 5:

nee, maar wel nieuwe gezichten gezien. alleen dat al voelt fijn, dat er nog belangstelling is voor muziek.

Reactie 6:

Nee

Reactie 7:

Contacten met andere verenigingen vind ik belangrijk. Deze heb ik ook opgezocht.

Reactie 8:

Ik heb kennis gemaakt met Dylan de Lange, een muzikant en tevens verslaggever bij RTV Drenthe. Een leuke man om te leren kennen en ik verwacht dat we in de toekomst samen kunnen gaan werken om de positie van muziek(onderwijs) in Drenthe te versterken. Ik heb hier inspiratie van gekregen en ideeën door opgedaan.

7.3. Notities gemaakt tijdens de dag

Werksessie

De dag werd afgerond met een werksessie door Suzan Lutke. Ze startte de werksessie door te vragen wat het meest is bijgebleven bij iedereen. Genoemd werd:

- Verbinding
- Kind centraal
- Blaasmuziek en orkesten, maar ook andere disciplines
- Van moeten naar willen

Hieronder enkele resultaten / ideeën uit de werksessie:

- Concept “**Kies je sport en ken je kunst**”. Dit was een boekje wat kinderen kregen. Met aanbod van sportverenigingen en cultuur. Je mocht zelf kiezen, 3 activiteiten op school of naschools. Nadat je hebt kennis gemaakt kun je je daarna wellicht aansluiten bij de club.
- Themaweek op school of **gildeleren**, inclusief muziek.
- Werken met een **externe vakdocent**.
- Zorg dat er een **eindpresentatie** bij een project zit. Dit werkt motiverend en mooi om te laten zien wat je hebt gedaan.
- Een **jeugdhonk**, de naam ROOM5 werd al bedacht, op een zichtbare locatie in het centrum. Maatschappelijk welzijn als begeleiding. Instrumenten op die locatie. Je hebt wel veel soos in de gemeente, maar dat is vooral 's avonds en alcohol drinken. Dat is minder zichtbaar en niet overdag. Je kunt hier ook jeugdbeleid aan verbinden. Aanvulling door Simone: dit sluit aan bij de behoefte die genoemd werd bij de jongerenraad, een eigen plek. Het schijnt dat stadhuis/stadzicht een plek is waar naar gekeken wordt. Wellicht iets om samen met buurtsportcoaches/jongerenwerkers aan te jagen en te onderzoeken.
- Beter goed gejat, dan iets nieuws bedenken
- Meer zingen in de klas, ook met de kleuters.
- Je kunt leerkrachten leren muzikles te geven, maar je kan andersom een **musicus ook trainen om voor de klas te staan**. Want niet alle leerkrachten willen muzikles geven, er moet wel interesse en passie zijn. Echter moet je wel in de gaten houden dat niet iedereen van buitenaf die geïnteresseerd is ook kundig is om voor de klas te staan.
- Plezier is leidend, niveau is leuk
- Rijdende Popschool
- **Kast met materialen**, instrumenten.
- AMV voor groep 4/5
- Alle dagen zingen in de klas
- Schoolconcert
- **Cultuurcoach die in de buurt zit net zoals sportcoaches**.
- Betrekken van jongeren bij ideeën.
- Over 5 jaar laagdrempelig en vraaggestuurd muziekonderwijs vanuit de leerlingen, belevingswereld (games, digitaal).
- Over 5 jaar alle instrumenten in AMV = breed.
- Verbinding buitenschools via een methode
- **Over 5 jaar alle scholen een vakdocent**.
- Muziek verbinden met andere vakken, onderdeel van groter geheel.

Concluderend

- Je ziet in bovenstaande ideeën dat je bij als gedeelde noemer is **kennismaken met zoveel mogelijk dingen** en **keuzes** kunnen maken. Keuzevrijheid is belangrijk voor de motivatie.
- Ook ontstonden er snel dilemma's. Suzan concludeerde: Er ontstaan nu vragen als wie zouden muzieklessen moeten geven, de eigen leerkracht, een leerkracht met

specialisme muziek, een externe muziekdocent, of een externe muziekdocent in samenwerking met leerkracht.

Overige opmerkingen

- Pauline Westen (muziekdocent) zou graag een muziekmarkt/festival zien. Elk jaar. Breder dan alleen muziekdocenten, ook muziekverenigingen etc.
- Relatie met de **ouders** werd ook opvallend vaak genoemd. Belangrijke speler in het geheel. Mooi idee van Suzan om de ouders boomwackers te geven bij eindpresentatie en dat te vermengen in het geheel.
- Suzan zei: in het westen is meer geld en is alles dus het zelfde, ook meer traditioneel onderwijs. Wat dat betreft lopen we hier voorop in het anders doen.
- Suzan zei: ik heb voorkeur voor groepslessen, niet omdat het per saldo goedkoper is, maar omdat er interactie is onderling.
- Goed voor scholen om te weten:
 - o De hafabra-methode die de school in Dalerpeel nu in samenwerking met de vereniging aan het ontwikkelen is, komt wellicht in muziekmethode eigenwijs next. Het is een 10 weken project. Je hebt nog wel een muziekdocent nodig.

8. SWOT-analyse

N.a.v. van alle informatie uit voorgaande bronnen (zoals de interviews) is een SWOT-analyse gemaakt, om een totaaloverzicht te creëren.

SWOT staat voor: Strengths, Weaknesses, Opportunities en Threats; dus Sterkten, Zwakten, Kansen en Bedreigingen.

De Sterkten en Zwakten richten zich op de interne stand van zaken en de Kansen en Bedreigingen op de externe omgeving.

INTERNE ANALYSE	
Sterkten	Zwakten
De muziekverenigingen bestaan uit een sterke gemeenschap	Er lijkt een tekort te zijn aan (zichtbare) muziekdocenten (buitenschools)
Er zijn open podia aanwezig in de gemeente, namelijk Metal Front Coevorden, Teuthuus Coevorden en De Linde in Sleen	Het is moeilijk om kinderen vanuit schoolprojecten door te laten stromen naar de vereniging en ze daar ook te houden.
Het Talentencentrum (Coevorden) als laagdrempelige aanbieder in wijken Coevorden	Muziekonderwijs wordt aangejaagd door vrijwilligers vanuit muziekverenigingen.
Initiatieven vanuit Muziekverenigingen om muziekonderwijs toegankelijk te maken	Dorpen willen muziek dichtbij, maar muziekles is dorp is er niet of is niet zichtbaar.
Relatief veel scholen lijken toch in meer of mindere mate met muziekonderwijs bezig te zijn.	Niet overal is er een goede samenwerking tussen muziekdocenten en muziekverenigingen
	Soms gaan leden van muziekvereniging zelf lesgeven aan leerlingen. Je loopt hiermee het risico dat dingen verkeerd aangeleerd worden.
	Het orkest heeft voor sommige mensen een oubollig imago.
	Muziekles is vaak duur en mensen kunnen/willen dit niet altijd betalen.
	Doordat muziekles niet zichtbaar, beschikbaar, bereikbaar en/of betaalbaar is, stoppen kinderen met muziekles na het schoolproject.
	Niet alle verenigingen beschikken over voldoende kennis en capaciteit voor marketing en ledenwerving.
	Aanvragen en interesse in muziekles komt versnipperd binnen bij muziekdocenten, met als gevolg dat het voor muziekdocenten niet uit kan om naar een dorp te komen.
	Mate van muziekonderwijs op school is vaak afhankelijk van één directeur of leerkracht met wel of geen passie voor het onderwerp.

EXTERNE ANALYSE	
Kansen	Bedreigingen
Aanstelling Cultuurcoach	Weinig interesse, draagvlak of tijd op school
Project HAFABRA methode	Muziekdocenten gaan met pensioen en er is geen vervanging
Kansen van Doe Mee Pas en Rudi Zwols Fonds (kunnen) meer worden benut	Kinderen leren individueel via YouTube
Meerdere verenigingen uiten de wens om kennis uit te delen en elkaar te spreken	Corona, stop doorstroom en schoolprojecten
Scholing op ideeën en creativiteit vorm te geven, vinden van bestuursleden, kennis en vaardigheden om je vereniging naar hoger plan te tillen	Stoppen met muziekimpuls of andere subsidies op scholen, waardoor school keuzes moet maken
Ouderen / oud muzikanten willen muziek weer oppakken	Muziek spelen wordt minder gestimuleerd vanuit huis t.o.v. vroeger
Cultuurhuis Coevorden	Kosten van gebruik dorpshuizen e.d.
Studenten Artez die wellicht muziekdocent willen worden in regio	Middelen (geld en tijd) voor zelf publiciteit organiseren door muziekdocenten zijn beperkt
Bij grotere groepjes zijn muziekdocenten bereid om te reizen	T.o.v. vroeger (hoogtijdagen muziekverenigingen) zijn er meer mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding
NPO gelden gemeente Coevorden	De gemeente Coevorden is een uitgestrekte gemeente, waardoor muziekles voor inwoners in verschillende dorpen soms minder bereikbaar is.
Bij veel scholen wens/vraag naar activiteiten verlengde schooldag, activiteiten BSO	Een mogelijke bedreiging is dat ouders muziekles minder belangrijk vinden en dit niet stimuleren.
Landelijke ontwikkeling op gebied revitalisering amateurkunsten: https://www.lkca.nl/publicatie/revitalisering-amateurkunst/	

9. Aanbevelingen

9.1. Binnenschools muziekonderwijs

Optie 1: Deskundigheidsbevordering leerkrachten

Lang niet alle leerkrachten voelen zich kundig om met muziek aan de slag te gaan. Dit blijkt uit de nulmeting muziekonderwijs 2019 vanuit Muziekakkoord Drenthe. Onderstaande acties kunnen worden ondernomen om dit te verbeteren.

NPO gelden

Voor de gemeentelijke NPO-gelden heeft de afdeling Kunst en Cultuur van de gemeente Coevorden een voorstel gedaan om de gelden (gedeeltelijk) in te zetten op deskundigheidsbevordering van leerkrachten op gebied van muziekonderwijs. De gemeente vindt het belangrijk dat het geld geïnvesteerd wordt in iets dat blijvend is en niet tijdelijk. Je kunt hierbij denken aan onderstaande zaken, waarbij scholen zelf kunnen kiezen wat het beste aansluit bij hun situatie.

1. Muziekmethode aanschaffen incl. training aan de leerkrachten hoe er mee te werken.
2. Coaching on the job. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm waarbij een externe vakdocent muziek een voorbeeldles geeft en daarna de leerkracht zelf het probeert. Je zou dit 5 of 10 keer kunnen doen⁷, maar het kan ook in andere vormen.
3. Teamtraining: op de teamdag van een school of dag van de overkoepelende stichting kan een workshop muziek worden aangeboden. Denk bijvoorbeeld aan een halve dag muziekcarrousel, waarbij leerkrachten aan de slag gaan met slagwerk, liedjes en boomwackers.
4. Opfriscursussen. Voor scholen die al e.e.a. doen op gebied van muziekonderwijs, maar even weer op weg moeten worden geholpen. Inspiratiesessie.

Aandachtspunt: Wellicht reageren scholen niet of melden ze zich later of er komen nieuwe leerkrachten. Deskundigheidsbevordering op gebied van muziekonderwijs bij leerkrachten is dus een blijvend aandachtspunt. Welke nu vanuit NPO in eerste instantie extra aandacht kan krijgen.

Opleiding vakspecialist muziek hbo meer promoten

Dit is een 1-jarige hbo-opleiding voor leerkrachten. De opleiding is een manier om muzikeducatie te borgen in het onderwijs. De vakspecialist kan bijvoorbeeld muzieklessen geven aan alle klassen (maar moet vanuit de school hier wel tijd voor krijgen). Als Cultuurcoach zal ik het ook noemen bij leerkrachten en namen aandragen bij Muziekakkoord Drenthe. Muziekakkoord Drenthe gaat zich meer inzetten voor het promoten van de opleiding.

Scholen kunnen dit financieren vanuit CMK, deskundigheidsbevordering-budgetten of vanuit het STAP-budget €1000,-. De opleiding bedraagt tevens €1000,-. Financiën zouden dus niet het probleem moeten zijn (mits je op basisonderwijs werkt).

Deelnemen aan symposia e.d.

Er komt (weer) een symposium vanuit Muziekakkoord Drenthe. Onder andere de Cultuurcoach zal aanjagen dat leerkrachten van scholen in de gemeente Coevorden zich hiervoor aanmelden. Ook zijn er geregeld andere evenementen, zoals [Krachtstof](#), waar leerkrachten hun kennis op gebied van muziekonderwijs kunnen uitbreiden. Dit wordt door

⁷ Dit kan een school ook financieren vanuit de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CMK). Echter uitgaande van €65,- per uur, 10 lessen = €650,-. CMK gaat vaak over ongeveer €800 euro én wordt door scholen ook veelal aan andere zaken besteed.

K&C onder de aandacht gebracht bij leerkrachten, Interne Cultuurcoördinatoren (ICC'ers) en directies.

Optie 2: Regeling Muziekonderwijs (maatwerk)

Bij deze optie gaan we er vanuit dat geld het enige probleem zou zijn binnen het onderwijs om muziekonderwijs naar een volgend niveau te tillen. Het kan namelijk ook gevolg zijn van bewuste binnenschoolse beleidkeuzes, geen beschikbare externe muziekdocenten, niet de tijd kunnen vinden om het op te pakken of het ontbreken van kennis en kunde. Als ervoor wordt gekozen om deze optie verder uit te werken, is daarom nader onderzoek bij de scholen nodig.

Het zou gaan om een regeling (binnenschools) muziekonderwijs in het nieuwe cultuurbeleid van de gemeente Coevorden. Enkele scholen geven bijvoorbeeld aan dat na het stoppen van de muziekimpuls vanuit Meer Muziek in de Klas er geen budgetten kunnen worden gevonden voor het continueren van muzieklessen of schoolproject i.s.m. de muziekvereniging. Via een regeling kunnen subsidies worden besteed aan:

- Project (met bijvoorbeeld orkest)
- Structurele muziekclinics (net zoals de buurtsportcoaches nu clinics geven)
- Structureel inhuren van een muziekdocent, net zoals vakdocent gym
- Aanschaffen van een methode incl. coaching on the job via externe muziekdocent.
- AMV-lessen (algemene muzikale vorming) tijdens schooltijd
- In overleg andere opties (die niet ook al vanuit NPO worden gestimuleerd, zoals aanschaffen methode).

Je kunt hierbij ook denken aan een matchingsregeling, waarbij de school en de gemeente beiden 50% bijdragen. Een dergelijke gemeentelijke regeling overlapt overigens niet met CMK of Meer Muziek in de Klas. Meer Muziek in de Klas is een beweging en geen regeling. CMK dient ter ontwikkeling, voor structurele uitvoering kan je het niet gebruiken.

Bij een dergelijke regeling kan er maatwerk worden geleverd per school. De school kijkt wat voor hen nodig is, i.p.v. een totaaloplossing voor alle scholen zoals omschreven bij optie 3 hieronder.

Er dient door de school dan wel te worden aangetoond dat ze dit niet kunnen financieren vanuit andere middelen (CMK, NPO etc).

Coördinatie

Bij een dergelijke regeling is het belangrijk dat er één aanspreekpunt is voor de scholen. Dit aanspreekpunt coördineert de regeling, houdt totaaloverzicht van wat scholen doen, welke scholen niks doen en helpt en stimuleert de scholen met het vormgeven van hun muziekonderwijs. Voor scholen die weinig doen en hulp/inspiratie nodig hebben, zou je kunnen kijken of bestaande projecten (Crescendo, Oosterhesselen, Dalerpeel) uitgebreid kunnen worden naar deze scholen. Wat dan gefinancierd kan worden uit deze regeling.

Met als doel dat alle scholen aan de slag kunnen met muziekonderwijs en niet beperkt worden door financiën of gebrek aan tijd of kennis om dit te realiseren. Echt maatwerk om samen met de scholen te zorgen voor passend muziekonderwijs op alle scholen.

Nadeel

Nadeel hiervan is dat je andere culturele disciplines 'buitensluit'. Je kan er bewust voor kiezen om vanuit beleid vooral in te zetten op muziekonderwijs, maar ook om het juist breder te houden. Dan zou je kunnen denken aan hoe Borger-Odoorn het heeft vormgegeven. Zij werken met een voucher (€750,- per school), welke besteed mag worden aan verschillende disciplines. Wel is hier het vereiste dat het besteed wordt aan een activiteit/workshop bij een lokale partner. Als je het wilt uitgeven aan bijv. een externe vakdocent muziek, werkt dat niet.

De voucher zou dan ook gebruikt kunnen worden voor keuzes uit de menukaart van het Cultuurmenu (workshops/activiteiten passend bij wereldoriëntatie). Dit is een afweging die door de gemeente moet worden gemaakt: nu eerst expliciet inzetten op muziekonderwijs of het breder houden?

Optie 3: Leerlijn / cultuurmenu (voor alle scholen het zelfde)

I.p.v. maatwerk zoals hierboven, kunnen de scholen er ook voor kiezen om een extra muzikaal aanbod op te nemen in het bestaande cultuurmenu⁸. Je kan dan denken aan een doorlopende leerlijn van groep 1 t/m 8 (zie voorbeeld gemeente Noordenveld hieronder), maar het kan ook één project zijn bijv. een project zoals Blow It Away voor groep 6. In dat laatste geval wordt dan gekeken naar welke goedlopende projecten er zijn bij Sleen, Oosterhesselen en Dalerpeel en of we één van deze kunnen uitbreiden (in eenzelfde organisatievorm als Blow it Away) i.p.v. Blow It Away als nieuw project van buitenaf halen.

Er moet worden onderzocht bij de scholen of hier behoefte aan is. Willen ze een leerlijn van 1 t/m 8 of willen ze alleen een overkoepelend aanbod voor bijv. groep 6 of 8? Muziekverenigingen geven aan om hierbij in te zetten op de bovenbouw, om doorstroom naar buitenschools te bevorderen. Dat is met de lagere groepen moeilijker.

Leerlijn muziekonderwijs in Noordenveld

Groep 1/2 voorstelling op gebied van muziek

Groep 3 project Viooltjesmuziek

Groep 4 AMV (algemene muzikale vorming) door vakdocent

Groep 6 Project Blow it away

Groep 7/8 workshop Djembe

<https://cultuureducatie-noordenveld.nl/cultuurmenu> (selecteer op 'muziek').

Let op: bij projecten in een cultuurmenu gaat het echter niet om structureel muziekonderwijs. Bij structureel muziekonderwijs denk je aan iedere week muziekles. AMV neemt wel de vorm aan van structureel muziekles. Stel met groep 7 20 AMV lessen per jaar. Dan kom je uit op: €75,- per uur x 20 uur = €1500,- per school X 24 scholen = €36000,- per jaar.

⁸ Het Cultuurmenu wordt ieder jaar aangeboden. Alle scholen in de gemeente doen mee. De samenstelling wordt bepaald door een stuurgroep met o.a. vertegenwoordigers van de 3 overkoepelende onderwijsstichtingen. Het onderwijs heeft er nu expliciet voor gekozen om te werken met 4 voorstellingen (muziek, dans en theater, voor groep 1/2, 3/4, 5/6 en 7/8) en een pakket met cultureel aanbod op gebied van wereldoriëntatie, waarbij de school kan kiezen wat ze willen gaan doen.

9.2. Muziekonderwijs in de vrije tijd voor jong en oud

Voordat we hier doorgaan naar mogelijk oplossingen, wil ik eerst nog even wat achtergrondinformatie geven over knelpunten die er lijken te zijn op gebied van buitenschools muziekonderwijs. Met buitenschools muziekonderwijs bedoel ik al het muziekonderwijs in de vrijetijd voor jong en oud.

Zichtbaarheid van muzieklessen

Stel je bent kind of volwassene, woont in Aalden en wilt op muziekles. Waar ga je dan heen? Hoe vind je een muziekdocent. Als je zoekt op muziekles Aalden of muziekles Coevorden, dan vind je helaas nagenoeg niks. Als je woonachtig bent in Hoogeveen of Emmen, en je zoekt daar naar muziekles dan kom je op websites terecht van Muziekschool MM of Scala. Met andere woorden, de muzieklessen in de gemeente zijn niet zichtbaar en makkelijk te vinden, wat zorgt voor een extra drempel. Mensen gaan muziekles volgen in Emmen of Hardenberg. Maar niet alle kinderen hebben ouders die hen daarnaar toe kunnen brengen.

Vraag naar en aanbod van muzieklessen / locatie

Stel je bent klarinetdocent en wilt in de gemeente Coevorden klarinetlessen geven. Echter is dit voor inwoners alleen betaalbaar als je in groepjes van bijv. 5 personen lesgeeft. Zo heb ik regelmatig op verschillende plaatsen bij verenigingen gehoord dat er een klarinet of dwarsluit docent werd gezocht. Echter wordt dit voor een docent pas interessant als deze vragen gebundeld worden, om het financieel haalbaar te maken voor alle partijen. Hier komt een stuk organisatie en communicatie bij kijken, waar ondersteuning bij nodig lijkt te zijn. Pas wanneer een groepjes van aanvragers ontstaan is het interessant voor muziekdocenten (die er in de regio niet veel zijn) om van buitenaf te komen om les te geven in de gemeente of om lessen over te nemen van een muziekdocent die binnenkort met pensioen gaat.

Kosten van muzieklessen

Voor veel mensen is muziekles niet haalbaar vanwege de kosten. Zo sprak ik een mevrouw bij een orkest die aangaf dat het voor haar niet haalbaar was om muzieklessen te volgen bij een oud CQ docent.

Het is goed om een verschil te vermelden in aanbod qua muziekles

1. Muziekdocenten met diploma conservatorium (o.a. oud CQ-medewerkers)
Deze groep docenten kan leerlingen op leerlingen opleiden voor spelen in een orkest, het behalen van diploma's en klaarstomen voor het conservatorium. Veelal instrumenten voor in het orkest.
2. Muziekdocenten zonder diploma conservatorium (veelal ondernemers)
Door jaren speelervaring is iemand kundig in het overbrengen van de kneepjes van het vak. Veelal instrumenten voor in de popmuziek / bandjescircuit.
3. Amateurmuzikanten (bijv. via het Talentencentrum)
Laagdrempelig en gratis kinderen in contact brengen met muziekinstrumenten. Het gaat hierbij vooral om passie, enthousiasme en muziek als uitlaatklep. De muzikanten zijn grotendeels niet kundig om iemand op hoog niveau te leren spelen.

Ik ben van mening dat alle drie soorten muziekles evenveel recht en waarde heeft in een gemeente. De ene leerling ambieert wat anders dan de ander en de een heeft daarom andere scholing nodig dan de ander. Wel is er een prijsverschil te zien onderling, wat verklaard wordt door genoten opleiding.

Vraag die hierbij beantwoord moet worden is: hoe kijkt de gemeente aan tegen financiële toegankelijkheid van muziekles in de gemeente? Moeten alle vormen van muziekles überhaupt toegankelijk zijn voor iedereen? Wat is er nodig om het toegankelijk te maken? En dan nu door naar mogelijke oplossingen!

Optie 1: Zichtbaarheid vergroten

- **Website** met overzicht van alles: schoolprojecten, muziekdocenten etc.
- **Locatie** voor muzieklessen: meer zichtbaarheid, verbinding en mogelijkheden elkaar te versterken en samen projecten op te kunnen zetten. Ook evt. een huiskamer voor jongeren.
- **Scholing en ondersteuning** richting muziekdocenten en muziekverenigingen. Hoe sluit je als muziekvereniging aan bij jongeren? Hoe ben je aantrekkelijk voor je doelgroep? Marketing, vernieuwen, aansluiten bij jongeren. Middels scholingsdagen en netwerken.
- **Project talentontwikkeling** vanuit afdeling popmuziek K&C
- **Muziekinstrumenten markt** om muziekles en muziekdocenten zichtbaar te maken bij geïnteresseerden

Optie 2: Kosten van buitenschools muziekonderwijs voor de inwoner verlagen

Muziekonderwijs is niet toegankelijk voor iedereen vanwege de kosten. De raad heeft aangegeven dat ze muziekonderwijs belangrijk vinden, maar gaat het dan om binnenschools of ook buitenschools? Voor buitenschools muziekonderwijs lijkt een financiële investering nodig om het bereikbaar en haalbaar te maken voor veel mensen.

Crescendo en Excelsior doen op het moment een pilot waarbij leerlingen die meedoen aan het schoolorkest, na dit project voor **30 euro per maand** verder kunnen bij de muziekvereniging en dat inclusief muziekles (die geregeld wordt door de vereniging). De leerling krijgt een instrument van de vereniging in bruikleen. Dit concept is dus alleen voor kinderen (t/m 18 jaar) en niet voor volwassenen. Na dit jaar moet je zelf de muzieklessen betalen, maar wellicht heb je na 1 jaar les ook voldoende basis om verder te leren in de vereniging (mochten muzieklessen niet betaalbaar zijn). Het lijkt me de moeite waard om te onderzoeken of we voor alle inwoners in de gemeente Coevorden in een dergelijk concept 1 jaar voor 30 euro per maand muziekonderwijs mogelijk kunnen maken.

Nadelen(?)

- Wat gebeurt er na 1 jaar? Heeft men dan nog muziekles nodig, maar was als het niet betaalbaar is?
- Je sluit hiermee andere disciplines uit, zangles, bandjescircuit etc. Zou je daar dan ook een afspraak mee moeten maken dat dit voor 30 euro per maand kan? (maar dit is vaak via muzikanten zonder conservatoriumopleiding die sowieso andere tarieven hanteren).

Voordelen

- Lagere kosten voor leerling
- Door dit uit te breiden in de hele gemeente, kan je ook vraag naar muziekles bundelen waardoor het aantrekkelijker is voor muziekdocenten om van buitenaf te komen om muziekles te geven. Je kan gaan werken met een pool van docenten.
- Ook kun je het voor 30 euro per maand koppelen aan de Doe Mee Pas (200 euro per jaar) en het Rudi Zwols Fonds. Het dekt het dan niet helemaal, maar komt al een stuk dichterbij in de buurt.

Gebruik van de Doe Mee Pas en het Rudi Zwols Fonds

Als Cultuurcoach kan ik meer aandacht besteden aan het aanjagen van de Doe Mee Pas en het Rudi Zwols Fonds. De Doe Mee Pas wordt niet door iedere aanbieder van muziekles gebruikt, maar het lijkt ook zo te zijn dat sociaal medewerkers (die bij de doelgroepen aan tafel zitten) niet altijd op de hoogte zijn van deze mogelijkheid. Een lobby zou daarvoor goed zijn. Ook is het van belang dat er passend aanbod op komt te staan (omdat er maximaal 200 euro vergoed kan worden). En dat inwoners weten van de mogelijkheid (promotie). Tenslotte kan ik als Cultuurcoach pro-actiever het gebruik aanjagen en mensen helpen er gebruik van te maken.

Ook liggen er bij het Rudi Zwols Fonds wellicht nog kansen voor samenwerkingen / financiële ondersteuning die passen bij aanbevelingen in dit plan. Er moet nog een kennismakingsgesprek worden gevoerd met het fonds, maar het is wel bekend dat ze graag meer willen doen.

Optie 3: Coördineren van aanvragen en muziekdocenten

Een Cultuurcoach zou een coördinerende rol kunnen pakken voor het bundelen van aanvragen voor muziekles aan muziekdocenten. Idealiter wordt er gewerkt met een website, waarop men zich kan aanmelden voor muziekles, welke ook gepromoot wordt door de muziekverenigingen. Zodra de aanmelddatum sluit, zijn er per instrument (hopelijk) meerdere aanmeldingen en kun je die gaan verbinden aan muziekdocenten. Je zou ook kunnen zeggen; dit kunnen de verenigingen en de muziekdocenten ook zelf doen, maar in de praktijk lijkt dit niet te lukken. Niet alle verenigingen hebben onderling contact met elkaar en het is zelfs zo dat veel muziekverenigingen niet op de hoogte zijn van welke muziekdocenten actief zijn in de gemeente.

Bovenstaand komt wel weer in een ander daglicht te staan als er een locatie zou worden gevonden voor muzieklessen. Dat zorgt voor meer zichtbaarheid en er is dan minder bemiddeling nodig.

Optie 4: Naschoolse projecten

In een gesprek met adviseur cultuureducatie bij de Kunstbeweging in Emmen kwam naar voren dat een ideale wereld er als volgt uit zou kunnen zien:

- Groep 1 t/m 8 muziekles binnenschools door een externe muziekdocent. Echter is de leerkracht zelf ook vaardig, omdat muziek altijd een rol kan spelen in het onderwijs, sluit aan bij emotionele ontwikkeling en andere vakken.
- In de rand van de schooldag (in de vakanties, brede school activiteit) projecten
- En als je dan nog meer wilt gaan doen met muziek, muziekles buitenschools in de omgeving.

Eén van de andere werkzaamheden die ik heb gedaan als Cultuurcoach is het organiseren van creatieve workshops in de schoolvakanties. In samenwerking met Buurtsportcoaches/jongerenwerkers, in de dorpen van de gemeente. Er blijkt hier behoefte aan te zijn. Dit kwam ook nog eens weer naar voren in NPO onderzoek van de gemeente waarbij gesprekken zijn gevoerd met alle dorpen. Een aanbod van creatieve workshops is dus iets waarvan ik graag zou zien dat het ieder jaar, iedere vakantie georganiseerd en gefinancierd zou kunnen worden. Hoe dit er uit zou kunnen zien, zal ik schrijven in mijn evaluatieverslag over de pilot Cultuurcoach dit najaar.

Ook kwam tijdens de Dag voor het Muziekonderwijs het concept “Kies je sport en ken je kunst” naar voren. Een communicatie-uiting waarin sport- en kunstaanbod uit eigen omgeving vermeld staat. Kinderen mogen dan activiteiten kiezen om kennis te maken. Hierna kunnen ze er voor kiezen om bij de club/vereniging te blijven.

9.3. Losse opmerkingen

Los van binnenschools en buitenschools aan elkaar koppelen, muziekles financieel toegankelijker maken, zichtbaar maken etc etc, moet er überhaupt eerst een infrastructuur zijn aan muzieklessen in de omgeving. Deze infrastructuur is wankel. In Meppel/Hoogeveen/Assen bieden bijvoorbeeld Scala en Podium Zuidhaege muzieklessen aan. Het aanbod van muziekles in de gemeente Coevorden lijkt aanzienlijk minder.

Door ondersteuning op gebied van zichtbaarheid, locatie, coördineren van aanvragen etc, hoop je aan te zwengelen dat er weer een infrastructuur ontstaat, waarna meer stappen zoals hier bovenstaand beschreven gezet kunnen worden. Dit sluit erg aan bij de verwachte revitalisering van de amateurkunst en dat biedt wellicht ook kansen in de toekomst.

<https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2021/09/20210910-Rapport-BMC-Verbeteren-Ondersteuningsstructuur-Amateurkunst.pdf>

Er zou wellicht kunnen worden gekeken of voor sommige van buitenschoolse bovenstaande oplossingen wellicht gelden zijn vanuit de gemeente binnen sociaal beleid. Daarnaast heb ik binnenkort een overleg met Jeugdfonds sport en cultuur. Wellicht dat daar ook nog een samenwerking / matching mogelijk is voor bepaalde onderdelen.

9.4. Eventueel aanvullend onderzoek:

- Scholen spreken waar nu geen goed beeld van is.
- Enquête onder scholen wat zij willen qua binnenschools muziekonderwijs.
- Vergelijkend waren onderzoek in andere gemeentes, hoe hebben ze het daar vormgegeven?
- Hoe kun je bij implementatie van (enkele van bovenstaande) aanbevelingen de aandacht goed verdelen over stad en dorpen?

Bijlage

Inventarisatie muziekdocenten

Dit document is in ontwikkeling, maar toch alvast even toegevoegd om een beeld te geven. Het overzicht is dan ook vast nog niet compleet en klaar en hierdoor kan het soms voorkomen dat iemand geen plek meer heeft bijv. of toch niet meer actief is.

OP ZOEK NAAR MUZIEKLES? HIER KAN JE TERECHT!

Trombone	Coevorden, Dalen, Oosterhesselen, Sleen Plek voor nieuwe leerlingen http://www.trombone-les.nl/tromboneles/
Blokfluit	Vrijdag in Coevorden Plek voor nieuwe leerlingen https://geeschegeedert.com/
Hobo	In Coevorden Plek voor nieuwe leerlingen https://paulinewesten.nl/muziekles/
Saxofoon	Dinsdag in Coevorden, vrijdag in Oosterhesselen Na zomervakantie plek voor nieuwe leerlingen https://www.gerardgerrits.nl/?page_id=43
Gitaar	Maandag en dinsdag in Coevorden Na zomervakantie plek voor nieuwe leerlingen https://jeffzwart.nl/
Piano	Op dinsdag in Coevorden Na zomervakantie plek voor nieuwe leerlingen http://www.pianoleshoogeveen.nl/over-mij
Dwarsfluit	Donderdag in Coevorden Plek voor nieuwe leerlingen http://www.margreetdatema.nl/wordpress/dwarsfluitles/

OP ZOEK NAAR MUZIEKLES? HIER KAN JE TERECHT!

Viool	Noord Sleen Evelyn van der Stelt https://cultuurmarktplaatsemmen.nl/activiteiten/cursussen-lessen-vrijetijd/vioolles-evelyn-van-der-stelt/
Kinderkoor	Sleen https://www.facebook.com/KidsSoundSleen/
Kinderkoor	Dalen https://www.facebook.com/Kinderkoor-Dalen-765743800285903/
Toetsen Synthbas Basgitaar	Coevorden Melle Scholten https://www.marktplaats.nl/v/diensten-en-vakmensen/muziekles-en-zangles/m1809393087-piano-toetsenles-omgeving-enschede-en-coevorden
Gitaar Keyboard Basgitaar Drum & Zang	Hans Grondel Sleen https://www.facebook.com/Muziekschool-Sleen-414417328755864/
Orgel	Nieuwlande / De Krim https://ronaldijmker.nl/orgelles/

Muziekonderwijs in de Gemeente Coevorden

OP ZOEK NAAR MUZIEKLES? HIER KAN JE TERECHT!

Zangles	Titia Keizer Schoonoord https://www.titiakeizer.nl/zangles/
Piano	Holsloot Hanneke Hoekstra hoekstrahan@hotmail.com
Gitaar	Ina van Dalen Geesbrug 0638326369

Muziekonderwijs in de Gemeente Coevorden